

Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ – Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ (της Ιωάννας Μουτσοπούλου)

Α΄ μέρος του άρθρου

Η πρόοδος

Πολλοί αναρωτιούνται γιατί δεν μπορούμε να βρούμε καλούς πολιτικούς, που να ενδιαφέρονται για τη χώρα και τον λαό της. Αυτό είναι σαφώς παγκόσμιο φαινόμενο, που σημαίνει ότι δεν έχουμε κριτήρια σύγκρισης στην πράξη και ότι μερικά πράγματα ως ανθρωπότητα τα εκλαμβάνουμε ως αυτονόητα, όπως το ποιο είμαστε και πού πάμε. Θα έλεγα ότι η αδυναμία μας να βρούμε σωστούς πολιτικούς οφείλεται στο ότι το εννοιολογικό υπόβαθρο της ζωής μας είναι σαθρό. Αυτός ο κόσμος της έννοιας δεν είναι κάτι που διαβάζουμε σε ένα βιβλίο σαν πληροφορία, αλλά ο τρόπος που κατανοούμε τη ζωή, οι αξιολογήσεις που κάνουμε, τα κριτήρια και τα κίνητρά μας. Σύμφωνα με αυτά θα επιλέξουμε ή θα αποδεχθούμε και τους πολιτικούς που έχουμε μπροστά μας. Αυτός ο κόσμος της έννοιας είναι, τελικά, και ένας φορέας βούλησης ή, έστω, ένα πεδίο στο οποίο η βούληση κάνει τις επιλογές της. Αυτό είναι αναπόφευκτο και οι γνώσεις μπορούν μόνον να βοηθήσουν τα πράγματα, αλλά καμμιά φορά μπορεί και να

τα επιδεινώσουν. Τα πάντα στη ζωή μας αποτελούν, τρόπον τινά, νοήματα μεγάλα ή μικρά, πάντως νοήματα, μια και το περιεχόμενο και ο σκοπός της ανθρώπινης συνείδησης είναι τέτοιος.

Διαβάζοντας πρόσφατα το πολύ ενδιαφέρον και καίριο για την εποχή μας άρθρο «Υστερη νεοτερικότητα και το παράδειγμα της Σουηδίας» των Γιώργου Κουτσαντώνη και Μιχάλη Θεοδοσιάδη (respublica.gr/2021/11/post/sweden-post/) θέλησα να δώσω περαιτέρω προσοχή σε ορισμένες έννοιες που αποτελούν σημεία της κριτικής τους για τη μοντέρνα (ή όπως αλλιώς θέλει κανείς να την ονομάσει) κοινωνία στην οποία ζούμε. Πιστεύω ότι αυτά τα σημεία αξίζουν περαιτέρω ανάλυση, γιατί είναι φορείς πολύπλοκων και όχι αυτονόητων νοημάτων. Τέτοιες παρερμηνείες είναι η αυτοπραγμάτωση ως αποξένωση από το παρελθόν και τους άλλους, η ελευθερία ως ανεξαρτησία, η απελευθέρωση από τις σχέσεις παντός είδους, η άεναη πρόοδος. Πιστεύω ότι πρέπει να απελευθερωθούν οι διάφορες έννοιες που απασχολούν τη ζωή μας από το βάρος των ερμηνειών που τους κάνουμε κάθε εποχή, οι οποίες άλλοτε μπορεί να είναι παροδικές και άλλοτε λανθασμένες ευθύς εξ αρχής. Δεν μπορούμε να εγκαταλείψουμε τις έννοιες αυτές ως παρωχημένες, επειδή κάποτε τις ερμήνευσαν κάποιοι διανοητές με ορισμένο αρνητικό ή, σε κάθε περίπτωση, αναπόφευκτα πρόσκαιρο τρόπο. Τα νοήματα δεν ανήκουν σε κανέναν και ταυτόχρονα ανήκουν σε όλους και όλα, αλλά η γλώσσα δεν είναι άπειρη, για να έχουμε την πολυτέλεια να αφήνουμε τις λέξεις με το νόημά τους στον οποιονδήποτε σε ένα είδος κόπυ-ράιτ. Στο τέλος, θα μείνουμε χωρίς λέξεις να εκφράσουμε νέα νοήματα ή νοήματα για τα οποία έχουμε πλέον μία πληρέστερη κατανόηση.

Ας έλθουμε πρώτα στην **πρόοδο**. Είναι η πρόοδος άεναη ή όχι; Αυτό θα εξαρτηθεί από το τι νόημα αποδίδουμε στη λέξη “πρόοδο”. Αν κατευθύνεται στο έχειν ή το είναι. Οτιδήποτε ανήκει στο έχειν δεν μπορεί να είναι άεναο, γνωρίζει όρια, αλλαγή και καταστροφή, είναι θνησιγενές. Για παράδειγμα, η οικονομική πρόοδος, όπως την γνωρίζουμε ως έχειν, δεν μπορεί να είναι συνεχής, γιατί αυτό σημαίνει εξάντληση πόρων,

υπερβολή και ανταγωνισμό, όπως ήδη γνωρίζουμε, δηλαδή ανισορροπία τόσο ανάμεσα στους ανθρώπους όσο και ανάμεσα στις διάφορες πλευρές του ανθρώπου. Στο έχειν όμως μπορεί να ανήκουν και πιο άυλα πράγματα, όπως αυτό που φανταζόμαστε σαν ιδανικό ή αυτό που κάποτε ήταν ιδανικό, αλλά σήμερα μπορεί να πρέπει να αλλάξει, έστω εν μέρει. Οι γνώσεις, που αποτελούν έναν σπουδαίο τομέα της σύγχρονης ζωής στη Δύση, ανήκουν πλέον στην κατηγορία του έχειν. Η υπερβολική συσσώρευση γνώσεων δεν φαίνεται να έχει οδηγήσει σε οριστική βελτίωση τον κόσμο, αντίθετα τον έχει θέσει σε κίνδυνο, γιατί ο κύριος όγκος των γνώσεων αυτών έχει συσσωρευτεί σε επιστημονικούς τομείς τους οποίους εκμεταλλεύεται κυρίως η εξουσία και στους οποίους το κοινό δεν έχει πρόσβαση ούτε καν ωφέλεια. Οι ωφέλειες βέβαια υπάρχουν, αλλά η έλλειψη ελέγχου οδήγησε σε υπερβολικούς κινδύνους που υπερκαλύπτουν πλέον τις ωφέλειες. Η συνείδηση του ανθρώπου ήταν ανίκανη να διαχειριστεί τον όγκο των πληροφοριών, ενώ χρησιμοποίησε τις ευχέρειες χωρίς βελτίωση της ικανότητας για κατανόηση και κρίση, με αποτέλεσμα να μεγαλώνει τα χάσμα ανάμεσα στις γνώσεις και την ποιότητα της συνείδησης. Για παράδειγμα, η τεχνολογία έδωσε ελεύθερο χρόνο, αλλά αυτός δεν χρησιμοποιήθηκε με επωφελή τρόπο. Εξάλλου, όλα πίεζαν προς την κατεύθυνση της ανόητης και εκτονωτικής διασκέδασης όπως η διαφήμιση και τα προβαλλόμενα πρότυπα. Η πρόοδος αυτή ήταν, λοιπόν, μονομερής. Αυξήθηκε το έχειν, ενώ το είναι όχι μόνον δεν αυξήθηκε αλλά μειώθηκε εξαιτίας της σφοδρής πίεσης που άσκησε πάνω του το έχειν. Οδηγηθήκαμε σε ανισορροπία. Αλλά δεν είναι μόνο αυτού του είδους οι γνώσεις που αποτελούν πρόβλημα. Ακόμη και οι γνώσεις σε πιο ανθρωπιστικούς τομείς είναι τόσο κατακερματισμένες με τη γνωστή τάση για διαχωρισμούς και κατηγοριοποιήσεις, που οδηγούν σε αποσπασματική κατανόηση της πραγματικότητας μέσα στον φανατισμό της ιδιαίτερης άποψης. Αντιμετωπίζουμε, λοιπόν, ένα πλήθος απόψεων που όμως δεν συνάδουν με την ηθική συνείδηση των ανθρώπων, αυτών που τις εκφράζουν ή αυτών που τις ακούνε, αλλά την ίδια στιγμή ασκούν πολύ μεγάλη πίεση στον κόσμο. Αυτά όλα έχουν οδηγήσει σε αναζήτηση της ικανοποίησης της ζωής σε κατευθύνσεις που διαστρεβλώνουν τα νοήματα της

ελευθερίας και της ηθικής. Δηλαδή, τα φράγματα της ηθικής κρίσης των ανθρώπων έχουν σπάσει υπό αυτή την πίεση και οι σκέψεις παίρνουν τυχαίες και εκκεντρικές κατευθύνσεις που τις ονομάζουν ελευθερία και πρόοδο. Οι άνθρωποι αποκαλούν πρόοδο κάθε τι διαφορετικό, ενώ στην πραγματικότητα υπάρχει τρομερή ομοιότητα κινήτρων και τάσεων, και κάθε τι που δεν τους περιορίζει, αλλά αυτή η πρόοδος δεν έχει σκοπό, γιατί και ο σκοπός είναι ένας περιορισμός. Ο σκοπός πάντοτε βιώνεται ως περιορισμός, γιατί απαιτεί προσήλωση και διαχείριση της ζωής τέτοια που να μπορεί κανείς να τον εκπληρώσει και να μη διαχέεται σε ένα χάος άλλων δυνητικών επιλογών. Ο πιο συνήθης σκοπός είναι η επιβίωση, γιατί αποτελεί τον πυρήνα της εγκόσμιας ύπαρξής μας, αλλά σταδιακά αποδεικνύεται ότι ούτε αυτός είναι επαρκής. Τις τελευταίες δεκαετίες, αναζητήθηκε η ποιότητα της ζωής αλλά ως απλός διάκοσμος της ψυχολογικής μας ύπαρξης. Όμως, τελικά, και αυτό αποδείχθηκε ανεπαρκές και μάλιστα επικίνδυνο, γιατί αποχαύνωσε τον άνθρωπο και, τελικά, τον οδήγησε ακόμη και σε αδυναμία υποστήριξης του σκληρού πυρήνα της επιβίωσης, όπως αποδεικνύεται στην σημερινή παγκόσμια κρίση.

Στο προαναφερθέν άρθρο αναφέρεται εύστοχα ότι *“αυτή είναι η εποχή του ασταμάτητου τώρα”*. Όμως αυτό το τώρα για τους περισσότερους είναι μία αυταπάτη γεμάτη με τον φόβο του θανάτου, να προλάβουμε να ζήσουμε όσο είμαστε νέοι, χωρίς το βάρος του παρελθόντος και τη μέριμνα του μέλλοντος, χωρίς νόημα και σκοπό. Είναι μία επικίνδυνη φαντασίωση για το αληθινό τώρα. **Θα μπορούσαμε να δούμε το τώρα από μία άλλη οπτική γωνία, αυτήν του ζωντανού γίνεσθαι που μπορεί να συνδυάσει αρμονικά την εμπειρία και τα διδάγματα του παρελθόντος με το νέο που φέρνει το μέλλον. Το τώρα είναι μία γέφυρα ανάμεσα στο παρελθόν και το μέλλον, το πεδίο έκφρασης της βούλησης του ανθρώπου.** Το κέντρο προσοχής πρέπει να είναι το “ζωντανό”, γιατί αυτό είναι η βούληση, που αντιμετωπίζει οργανικά και ενιαία νοηματικά τον χρόνο και όχι σαν στιγμές ευχαρίστησης ή δυστυχίας χωρίς λογική συνοχή ανάμεσά τους. Η έλλειψη αυτής της γεφυροποιού ενεργότητας της συνείδησης στο

τώρα είναι αυτή που καθιστά τη νοσταλγία του παρελθόντος ανεπαρκή για να στηρίξει βαθιές και μόνιμες αλλαγές ή, αντιθέτως, τα κούφια οράματα για το μέλλον με φαντασιώσεις και εύκολους αφορισμούς που ταιριάζουν στην απροθυμία μας να κάνουμε τον κόπο μιας ριζικής επιλογής.

Ο άνθρωπος αναζητεί απεγνωσμένα την ελευθερία της βούλησής του, αλλά την αναζητεί έξω από τη συλλογικότητα, την κοινωνία και το νόημα. Αυτό δημιουργεί μία εξαιρετικά μεγάλη δυσχέρεια. Έτσι, είχαμε στο παρελθόν την υποταγή των ανθρώπων στις εκκλησίες, ενώ τώρα την αποτίναξη κάθε περιορισμού. Στην πραγματικότητα, αυτές οι δύο καταστάσεις έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό σαν βάση τους: την άρνηση της ανάληψης ευθύνης για κατανόηση της ζωής και του νοήματός της καθώς και την άρνηση της εκούσιας ανάληψης της ευθύνης απέναντι στον κόσμο. Και στις δύο περιπτώσεις το νόημα ή τον σκοπό είτε τα έδινε η εξουσία και ο άνθρωπος τα αποδεχόταν παθητικά χωρίς να συμμετέχει στον καθορισμό τους είτε δεν υπάρχουν και δεν χρειάζεται να κάνει κάτι για να τα βρει και αφήνεται έρμαιο στις επιθυμίες – αλλά και αυτές καλλιεργούνται και χειραγωγούνται πολύ εύκολα από άλλους. Όσο και να βαυκαλίζονται οι άνθρωποι ότι έχουν βρει την ελευθερία τους και την ανεξαρτησία τους με την άρνηση νοήματος, σκοπού και σχέσης με τον κόσμο, η πραγματικότητα είναι διαφορετική. Αποφεύγουν με κάθε τρόπο τις δύσκολες επιλογές, για να είναι ήσυχoi όσο περισσότερο μπορούν. Παραμένουν παθητικοί και ευεπίφοροι σε χειραγώγηση. Αλλά η έλλειψη σκοπού και νοήματος είναι η τυχαιότητα και, δυστυχώς, το χάος της τυχαιότητας χαρίζει το δώρο της αυτοαθώωσης και της αμεριμνησίας. Στην ουσία, αυτή είναι η ειρήνη που προετοιμάζει τους επόμενους πολέμους.

(Συνεχίζεται)

8/12/21

Ιωάννα Μουτσοπούλου

Μέλος της ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ